

Sygn. akt IV CSK 345/09

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 17 lutego 2010 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Barbara Myszka (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Krzysztof Pietrzykowski

SSN Dariusz Zawistowski

w sprawie z powództwa A. D., K. N. i M. K.-F. (poprzednio M. K.-H.)
przeciwko Agencji Nieruchomości Rolnych w W. Oddziałowi Terenowemu w B.,
Skarbowi Państwa: Wojewodzie X.,
Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w T., Państwowemu Gospodarstwu Leśnemu
- Lasy Państwowe Nadleśnictwo G. i Państwowemu Gospodarstwu Leśnemu - Lasy
Państwowe Nadleśnictwo B.
o wydanie, ustalenie i zapłatę,
po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej
w dniu 4 lutego 2010 r.,
skargi kasacyjnej powodów od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 29 stycznia 2009 r., sygn. akt I ACa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok w części zmieniającej wyrok Sądu Okręgowego w T. z
dnia 4 września 2008 r. i oddalającej powództwo o zobowiązanie pozwanej Agencji
Nieruchomości Rolnych do wydania: powodom A. D. i K. N. nieruchomości**

położonej w W., w skład której wchodzi zespół dworsko - parkowy o obszarze 2,3578 ha, objętej księgą wieczystą KW 321 prowadzoną przez Sąd Rejonowy w W., składającej się z działki nr 1/37 powstałej w wyniku podziału działki nr 1/36 dokonanego przez biegłego D. A. w opinii z sierpnia 2006 r. i nieruchomości o obszarze 0,4504 ha położonej w W., zabudowanej budynkami gorzelni, objętej księgą wieczystą KW 321 prowadzoną przez Sąd Rejonowy w W., składającej się z działki nr 1/38 powstałej w wyniku podziału działki nr 1/36 dokonanego przez biegłego D. A. w opinii z sierpnia 2006 r., a powodom A. D., K. N. i M. K.-F. nieruchomości położonej w N., w skład której wchodzi zespół dworsko - parkowy o obszarze 1,3325 ha, objętej księgą wieczystą KW 26685 prowadzoną przez Sąd Rejonowy w B., składającej się z działki nr 26/24 powstałej w wyniku podziału działki nr 26/23 dokonanego przez biegłego D. A. w opinii z sierpnia 2006 r. (pkt 1) oraz w części orzekającej o kosztach procesu (pkt 5) i w tym zakresie przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego; poza tym skargę kasacyjną oddala i nie obciąża powodów kosztami postępowania kasacyjnego poniesionymi przez Skarb Państwa.

Uzasadnienie

Powodowie A. D., K. N. i M. K. – F., po ostatecznym sprecyzowaniu żądań pozwu skierowanych przeciwko Agencji Nieruchomości Rolnych w W. Oddziałowi Terenowemu w B. oraz Skarbowi Państwa – Wojewodzie X., Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w T., Państwowemu Gospodarstwu Leśnemu Lasy Państwowe Nadleśnictwo G. i Państwowemu Gospodarstwu Leśnemu Lasy Państwowe Nadleśnictwo B., wnosili o:

- zobowiązanie pozwanej Agencji Nieruchomości Rolnych do wydania A. D. i K. N. nieruchomości stanowiącej zespół dworsko – parkowy o obszarze 2,3578 ha, położonej w W., objętej księgą wieczystą nr 321 Sądu Rejonowego w W., składającej się z działki nr 1/37, która powstała w wyniku podziału działki nr 1/36 dokonanego przez biegłego D. A. w opinii z sierpnia 2006 r., nieruchomości o obszarze 0,4504 ha położonej w W., zabudowanej budynkami gorzelni, objętej księgą wieczystą nr 321 Sądu Rejonowego w W., składającej się z działki nr 1/38, która powstała w wyniku podziału działki nr 1/36 dokonanego przez biegłego D.

- A. w opinii z sierpnia 2006 r., i nieruchomości o obszarze 279,01 ha położonej w W., obejmującej budynki gospodarcze, pola uprawne i łąki, zapisanej w księdze wieczystej nr 321 Sądu Rejonowego w W., składającej się z działek wyszczególnionych w piśmie procesowym z dnia 21 maja 2008 r.,
- obowiązek pozwanego Skarbu Państwa Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe Nadleśnictwo G. do wydania A. D. i K. N. terenów leśnych położonych w W. o obszarze 364,3275 ha, objętych księgą wieczystą nr 25837 Sądu Rejonowego w W., składających się z działek wyszczególnionych w piśmie procesowym z dnia 21 maja 2008 r.,
 - ustalenie, że właścicielami opisanych wyżej nieruchomości położonych w W. są A. D. i K. N. – po ½ części,
 - zasądzenie od pozwanego Skarbu Państwa Wojewody X. na rzecz A. D. oraz K. N. kwot po 1 316 000 zł z ustawowymi odsetkami od dnia doręczenia pozwu na rzecz każdego z nich tytułem odszkodowania za niezgodne z prawem przejęcie nieruchomości o obszarze 159,3757 ha wchodzących w skład majątku W., których zwrot w naturze na skutek nieodwracalnych zmian prawnych nie jest możliwy, a
 - w razie uznania, że nie ma podstaw do zwrotu nieruchomości w naturze – zasądzenie od pozwanego Skarbu Państwa Wojewody X. na rzecz A. D. oraz K. N. kwot po 8 874 200 zł z ustawowymi odsetkami od dnia doręczenia pozwu na rzecz każdego z nich tytułem odszkodowania za niezgodne z prawem przejęcie nieruchomości wchodzących w skład majątku W.,
 - zobowiązanie pozwanej Agencji Nieruchomości Rolnych do wydania A. D., K. N. i M. K. – F. nieruchomości stanowiącej zespół dworsko – parkowy o obszarze 1,3325 ha, położonej w N., objętej księgą wieczystą nr 26685 Sądu Rejonowego w B., składającej się z działki nr 26/24, która powstała w wyniku podziału działki nr 26/23 dokonanego przez biegłego D. A. w opinii z sierpnia 2006 r., oraz nieruchomości o łącznym obszarze 363,47 ha położonych w N., obejmujących budynki gospodarcze, pola uprawne i łąki, zapisanych w księgach wieczystych nr 24881, nr 26685, nr 29578 i nr 5413 Sądu Rejonowego w B., oraz w księgach wieczystych o nieznanych numerach, składających się z działek wyszczególnionych w piśmie procesowym z dnia 21 maja 2008 r.,
 - zobowiązanie pozwanego Skarbu Państwa Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe Nadleśnictwo B. do wydania A. D., K. N. i M. K. – F.

nieruchomości leśnych o obszarze 73,55 ha objętych księgą wieczystą nr 34354 Sądu Rejonowego w B., składających się z działek wyszczególnionych w piśmie procesowym z dnia 21 maja 2008 r.,

- ustalenie, że właścicielami wyżej opisanych nieruchomości położonych w N. są A. D. w 3/8, K. N. w 3/8 i M. K.-F. w 2/8 części,
- zasądzenie od pozwanego Skarbu Państwa Wojewody X. na rzecz A. D. i K. N. kwot po 398 935,50 zł z ustawowymi odsetkami od dnia doręczenia pozwu na rzecz każdego z nich, oraz na rzecz M. K.-F. kwoty 265 957 zł z ustawowymi odsetkami od dnia doręczenia pozwu tytułem odszkodowania za niezgodne z prawem przejęcie nieruchomości o obszarze 83,79 ha wchodzących w skład majątku N., a
- w razie uznania, że nie ma podstaw do zwrotu nieruchomości w naturze – zasądzenie od pozwanego Skarbu Państwa Wojewody X. na rzecz A. D. i K. N. kwot po 4 083 536,25 zł z ustawowymi odsetkami od dnia doręczenia pozwu na rzecz każdego z nich oraz na rzecz M. K. – F. kwoty 2 722 357,50 zł z ustawowymi odsetkami od dnia doręczenia pozwu tytułem odszkodowania za niezgodne z prawem przejęcie nieruchomości wchodzących w skład majątku W..

Wyrokiem z dnia 4 września 2008 r. Sąd Okręgowy w T. zobowiązał pozwaną Agencję Nieruchomości Rolnych do wydania A. D. i K. N. nieruchomości stanowiącej zespół dworsko – parkowy o obszarze 2,3578 ha, położonej w W., objętej księgą wieczystą nr 321 prowadzoną przez Sąd Rejonowy w W., składającej się z działki nr 1/37, która powstała w wyniku podziału działki nr 1/36 dokonanego przez biegłego D. A. w opinii z sierpnia 2006 r., oraz nieruchomości o obszarze 0,4504 ha położonej w W., zabudowanej budynkami gorzelni, objętej księgą wieczystą nr 321 Sądu Rejonowego w W., składającej się z działki nr 1/38, która powstała w wyniku podziału działki nr 1/36 dokonanego przez biegłego D. A. w opinii z sierpnia 2006 r., ustalił, że A. D. i K. N. są właścicielami opisanych wyżej nieruchomości położonych w W. po 1/2 części, zobowiązał Agencję Nieruchomości Rolnych do wydania A. D., K. N. i M. K. – F. nieruchomości stanowiącej zespół dworsko – parkowy o obszarze 1,3325 ha, położonej w N., objętej księgą wieczystą nr 26685 prowadzoną przez Sąd Rejonowy w B., składającej się z działki nr 26/24, która powstała w wyniku podziału działki nr 26/23 dokonanego przez biegłego D. A. w opinii z sierpnia 2006 r., ustalił, że właścicielami opisanej wyżej nieruchomości są A. D. w 3/8, K. N. w 3/8 i M. K.-F. w 2/8 części, natomiast dalej idące

powództwo oddalił. Za podstawę orzeczenia Sąd Okręgowy przyjął następujące ustalenia faktyczne.

Właścicielami dóbr ziemskich W./W. położonych w W., objętych księgą gruntową W./W. powiat Wąbrzeźno tom IV k. 93, byli Jerzy D. i jego żona A. z domu O. Spadek po nich nabyli powodowie A. D. i K. N. po ½ części. Właścicielem dóbr ziemskich położonych w N., objętych księgą wieczystą N. tom I k. 1, był natomiast A. O. Spadek po nim nabyli powodowie A. D. – w 3/8, K. N. – w 3/8 i T. O. – w 2/8 części. W dniu 17 lipca 2006 r. zmarła T. O., a spadek po niej nabyła w całości powódka M. K.-F. Nieruchomości ziemskie położone zarówno w W., jak i w N. zostały na podstawie dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (jedn. tekst: Dz. U. z 1945 r. Nr 3, poz. 13 ze zm. – dalej: „dekret o reformie rolnej”) przejęte na rzecz Skarbu Państwa. Z części przejętych nieruchomości w W. utworzono Państwowe Gospodarstwo Rolne W., a z części nieruchomości w N. Państwowe Gospodarstwo Rolne M. W 1992 roku decyzją Wojewody Y, wydaną na podstawie art. 15 ust. 1 ustawy z dnia 19 października 1992 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. Nr 107, poz. 464 ze zm.), gospodarstwa te zostały zlikwidowane i wykreślone z rejestru, a ich majątek przekazano Agencji Nieruchomości Rolnych Skarbu Państwa.

Podstawą ujawnienia Skarbu Państwa jako właściciela w księdze wieczystej N. tom I k. 1, obejmującej grunty o obszarze 443,6508 ha, było zaświadczenie Wojewódzkiego Urzędu Ziemskiego z dnia 18 lipca 1946 r., wydane na podstawie art. 2 dekretu o reformie rolnej. W dniu 13 maja 1992 r. księgę tę zamknięto i całą zawartość przeniesiono do księgi wieczystej nr 24881 prowadzonej przez Sąd Rejonowy w B. Z początkowego arealu pozostało w niej 169,8408 ha, gdyż część działek została sprzedana, a część o obszarze 1,63 ha – przekazana Gminie Z. i zapisana w nowej księdze wieczystej nr 24882. Księga wieczysta nr 24881 w chwili przeniesienia 443,6508 ha obejmowała grunty stanowiące obecnie 180 działek będących własnością różnych podmiotów; działki stanowiące las pozostają aktualnie w zarządzie Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe Nadleśnictwo B.

W skład majątku W./W. wchodziły lasy o obszarze 364,3275 ha, które obecnie znajdują się w zarządzie Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe Nadleśnictwo G., natomiast pozostałe nieruchomości z tego majątku objęte żądaniem

wydania należą do zasobu własności rolnej Skarbu Państwa, którym dysponuje pozwana Agencja Nieruchomości Rolnych.

Na podstawie dekretu o reformie rolnej przejęto na rzecz Skarbu Państwa również domy mieszkalne z parkami w W. i N. oraz gorzelnię w W. Dom z parkiem i stawem w W., otoczony murem ogrodzeniowym i wyodrębniony z gospodarstwa rolnego, stanowił centrum życiowe rodziny D., a dom z parkiem w N., również ogrodzony i wyodrębniony z gospodarstwa rolnego, centrum życiowe rodziny O. Obie rodziny utrzymywały się częściowo z posiadania ziemi, z tym że gospodarstwa rolne, w których pracowali pracownicy najemni, mogły funkcjonować bez zabudowań dworskich. Ojciec powoda J. D. był podporucznikiem 18 Pułku Ułanów w G. Prowadził hodowlę koni wyścigowych. Przyjmował w swoim domu wojskowych, gdyż co roku odbywały się w W. manewry wojskowe na samolotach o krótkim rozbiegu. Gorzelnia, znajdująca się pomiędzy dworem a resztą zabudowań, była zakładem przemysłowym niezależnym od gospodarstwa rolnego. Należące do niej budynki mieszczą się obecnie na wyodrębnionej przez biegłego D. A. działce nr 1/38 o obszarze 0, 4504 ha. Zespół dworsko – parkowy w W. znajduje się na wyodrębnionej przez tego biegłego działce nr 1/37 o obszarze 2,3578 ha, a zespół dworsko – parkowy w N. na działce nr 26/24 o obszarze 1,3325 ha.

W 2001 r. A. D. wystąpił do Wojewody X. z wnioskiem o wydanie orzeczenia stwierdzającego, że zespół dworsko – parkowy, gorzelnia i las należące do majątku W./W. nie podpadają pod działanie art. 2 ust. 1 lit. e dekretu o reformie rolnej. Decyzją z dnia 6 czerwca 2001 r. Wojewoda X. orzekł, że nieruchomość rolna o obszarze 769,6111 ha położona w W. w całości podlegała działaniu art. 2 ust. 1 lit. e dekretu o reformie rolnej, a Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi decyzją z dnia 29 marca 2004 r. decyzję tę utrzymał w mocy. Wyrokiem z dnia 29 listopada 2004 r. Wojewódzki Sąd Administracyjny w W. uchylił obie decyzje, po czym w toku ponownego rozpatrywania sprawy Wojewoda X. decyzją z dnia 26 lipca 2005 r. umorzył postępowanie, uznając, że żądania A. D. podlegają rozpoznaniu przez sąd powszechny.

Sąd Okręgowy uznał, że majątki W./W. oraz N. przeszły w całości na rzecz Skarbu Państwa na podstawie dekretu o reformie rolnej, który pozbawiał właścicieli przejętych majątków prawa do odszkodowania. Dekret ten nie został zmieniony ani uchylony, ani też uznany za niezgodny z Konstytucją, natomiast sąd powszechny nie jest uprawniony do kwestionowania wywołanych nim skutków w sferze stosunków własnościowych. Z nieruchomości wchodzących w skład przejętych majątków utworzono

państwowe gospodarstwa rolne, co pozwala przyjąć, że zostały one wykorzystane na szeroko rozumiane cele reformy rolnej.

Problematykę przejścia na rzecz Skarbu Państwa lasów i gruntów leśnych regulował dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 12 grudnia 1944 r. o przejęciu niektórych lasów na własność Skarbu Państwa (Dz. U. Nr 15, poz. 82 ze zm. – dalej: „dekret o przejęciu lasów”), z mocy którego na własność Skarbu Państwa przeszły lasy i grunty leśne o obszarze ponad 25 ha stanowiące własność lub współwłasność osób fizycznych, których grunty były objęte przepisami art. 2 ust. 1 lit. e dekretu o reformie rolnej. Dekret o przejęciu lasów został wprowadzie uchylony przez art. 6 ustawy z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 55, poz. 321 ze zm.), lecz nabyte na jego podstawie prawo własności pozostało w mocy. Spory dotyczące przejęcia lasów mogą być rozstrzygane w postępowaniu przed sądem powszechnym.

Dwory wraz z parkami w W. i N. – stwierdził dalej Sąd Okręgowy – były powiązane w sensie podmiotowym z majątkami o tej samej nazwie przez osoby ich właścicieli. Nie były jednak, podobnie jak gorzelnia, powiązane funkcjonalnie z majątkami ziemskimi, gdyż nie były wykorzystywane na cele działalności rolniczej. Wydzielone przez biegłego działki obejmujące zespoły dworsko – parkowe i gorzelnię, nie podpadały zatem pod działanie art. 2 ust. 1 lit. e dekretu o reformie rolnej. Z tych względów Sąd Okręgowy na podstawie art. 189 k.p.c. ustalił, że działki te są w odpowiednich częściach współwłasnością powodów, i na podstawie art. 222 k.c. orzekł o ich wydaniu, natomiast dalej idące powództwo oddalił jako nieuzasadnione.

Po rozpoznaniu sprawy na skutek apelacji powodów oraz pozwanej Agencji Nieruchomości Rolnych, Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 29 stycznia 2009 r. zmienił wyrok Sądu Okręgowego w ten sposób, że oddalił uwzględnione nim powództwo o wydanie nieruchomości i ustalenie, natomiast apelację pozwanej Agencji Nieruchomości Rolnych w pozostałej części oraz apelację powódki M. K.-F. w całości oddalił, a apelację powodów A. D. i K. N. odrzucił. Sąd Apelacyjny uznał, że apelacja A. D. i K. N. ulega odrzuceniu, ponieważ nie została uiszczona od niej opłata podstawowa. Odnosząc się do zarzutów podniesionych w pozostałych apelacjach stwierdził, że aprobeuje poczynione przez Sąd pierwszej instancji ustalenia faktyczne, a gdy chodzi o ich ocenę prawną przeprowadził następującą argumentację.

Rozstrzygnięcie o żądaniach powodów – wbrew odmiennym zapatrywaniom Agencji Nieruchomości Rolnych – nie wymagało wydania decyzji administracyjnej,

powodowie wystąpili bowiem z roszczeniami windykacyjnymi i odszkodowawczymi, które są typowymi roszczeniami cywilnoprawnymi podlegającymi rozpoznaniu przez sąd powszechny. Za chybione trzeba uznać eksponowanie rolniczego charakteru nieruchomości ziemskich i wiązanie z tym istotnych skutków w zakresie objęcia ich przepisami dekretu o reformie rolnej, zgodnie bowiem z art. 2 ust. 1 lit. e wielkość użytków rolnych mogła mieć znaczenie jedynie na terenie tych województw, w których przejęciu na cele reformy rolnej podlegały nieruchomości ziemskie o obszarze przekraczającym bądź 100 ha powierzchni ogólnej, bądź 50 ha użytków rolnych. Z przepisu tego nie wynika natomiast, aby na cele reformy rolnej przejmowane były wyłącznie użytki rolne. Jeżeli nieruchomości ziemskie przekraczały 100 ha powierzchni ogólnej, przejęciu na własność Skarbu Państwa – oprócz użytków rolnych – podlegały wszelkie inne grunty, w szczególności grunty zalesione, grunty pod wodami oraz grunty zabudowane. Nie można zatem kwestionować przejęcia na własność Skarbu Państwa na podstawie dekretu o reformie rolnej całości nieruchomości ziemskich położonych w W. i N., gdyż rozmiar każdej z tych nieruchomości przekraczał 100 ha powierzchni ogólnej. Poza tym, z art. 6 dekretu o reformie rolnej wynika, że przejęcie nieruchomości ziemskich następowało wraz z budynkami, całym inwentarzem żywym i martwym oraz znajdującymi się na tych nieruchomościach przedsiębiorstwami przemysłu rolnego. Dotyczy to także zespołów dworsko – parkowych, które – obok funkcji administracyjno – gospodarczych spełniały także funkcje mieszkalne, zaspokajając potrzeby mieszkaniowe właścicieli majątków ziemskich i członków ich rodzin. Z przepisów dekretu o reformie rolnej wynika, że ustawodawca zmierzał do całkowitego usunięcia dotychczasowych właścicieli z majątków ziemskich przejmowanych na cele reformy rolnej. Według art. 17 ust. 1 pierwotnego tekstu, a następnie – art. 19 ust. 1, wyłączeni właściciele nieruchomości ziemskich wymienionych w art. 2 ust. 1 lit. e mogli bowiem otrzymać samodzielne gospodarstwa rolne poza obrębem powiatu, w którym znajdował się wyłączonego majątek, a jeśli z tego prawa nie skorzystali – zaopatrzenie miesięczne w wysokości uposażenia urzędnika państwowego VI grupy.

Zgodnie z art. 2 dekretu o reformie rolnej, nabycie przez Skarb Państwa własności nieruchomości przejmowanych na cele reformy rolnej następowało *ex lege*, a wpis do księgi wieczystej miał jedynie charakter deklaratoryjny. Z faktu, że obecnie w księgach wieczystych brak dokumentów stanowiących podstawę wpisu, zwłaszcza zaświadczeń, o których mowa w art. 1 ust. 1 dekretu z dnia 8 sierpnia 1946 r. o wpisywaniu w księgach hipotecznych (gruntowych) prawa własności nieruchomości

przejętych na cele reformy rolnej (Dz. U. Nr 39, poz. 233 ze zm. – dalej: „dekret o wpisywaniu w księgach hipotecznych”), nie można wyprowadzać wniosku, że nie było ich w chwili dokonywania wpisu.

Przejęcie na rzecz Skarbu Państwa lasów wchodzących w skład majątków ziemskich w W. i N. mogło nastąpić na podstawie dekretu o reformie rolnej, a nie dopiero na podstawie dekretu o przejęciu lasów, lasy te bowiem wchodziły w skład nieruchomości ziemskich, które – w razie spełnienia kryterium obszarowego określonego w art. 2 ust. 1 lit. e dekretu o reformie rolnej – przechodziły na własność Skarbu Państwa w całości. Zgodnie z art. 2 ust. 1 zdanie ostatnie dekretu o reformie rolnej, wymienione w nim nieruchomości ziemskie przechodziły na własność Skarbu Państwa w całości bez żadnego wynagrodzenia. Trafnie zatem Sąd pierwszej instancji uznał żądanie odszkodowania za nieuzasadnione.

Niezależnie od sposobu rozstrzygnięcia o pozostałych roszczeniach nie było podstaw do uwzględniania powództwa o ustalenie ze względu na brak po stronie powodów interesu prawnego, o którym mowa w art. 189 k.p.c.

Skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego wnieśli wszyscy powodowie, z tym że A. D. i K. N. zaskarżyli go w części zmieniającej wyrok Sądu pierwszej instancji i oddalającej powództwo, a M. K.-F. także w części oddalającej jej apelację. Powołując się na podstawę określoną w art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c., skarżący wnosili o uchylenie zaskarżonego wyroku i orzeczenie co do istoty sprawy przez uwzględnienie odnośnych żądań pozwu ewentualnie przekazanie sprawy w tym zakresie do ponownego rozpoznania. W ramach powołanej podstawy kasacyjnej wskazali na naruszenie przepisów: art. 1 ust. 1 i 2 lit. a – d w związku z art. 17 ust. 1 dekretu o reformie rolnej przez przyjęcie, że dawał on podstawę do usunięcia dotychczasowych właścicieli ziemskich z ich nieruchomości i pozbawiał ich uprawnień do jakichkolwiek części swoich gruntów w sytuacji, gdy nie miały one charakteru rolniczego, art. 2 ust. 1 lit. e dekretu o reformie rolnej przez zastosowanie rozszerzającej wykładni norm ingerujących w prawo własności i przyjęcie, że na własność Skarbu Państwa przechodziły wszystkie nieruchomości należące do właściciela nieruchomości ziemskiej, choćby nie miały charakteru rolniczego, w tym zespoły dworsko – parkowe, nieruchomości leśne oraz przedsiębiorstwa nie związane funkcjonalnie z nieruchomością ziemską o charakterze rolniczym i nienadające się do realizacji celów reformy rolnej określonych w art. 1 ust. 2 dekretu, art. 1 ust. 1 i 2 lit. a – d dekretu o przejęciu lasów przez przyjęcie, że nieruchomości leśne mogły być wyłączone na podstawie dekretu o reformie rolnej,

art. 1 ust. 1 dekretu o wpisywaniu w księgach hipotecznych przez przyjęcie, że dopuszczalne było dokonanie wpisu o zmianie właściciela nieruchomości bez wymaganych prawem dokumentów, i art. 6 ust. 1 dekretu o przejęciu lasów przez przyjęcie, że dopuszczalne było dokonanie wpisu o zmianie właściciela nieruchomości bez wymaganych prawem dokumentów, w szczególności bez wniosku właściwej dyrekcji Lasów Państwowych.

Powodowie A. D. i K. N. wnieśli ponadto zażalenie na zawarte w wyroku Sądu Apelacyjnego postanowienie o odrzuceniu apelacji. Zażalenie to zastało oddalone postanowieniem Sądu Najwyższego z dnia 9 października 2009 r., IV (...).

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przed przystąpieniem do rozważenia zarzutów wypełniających powołaną podstawę kasacyjną z art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c. trzeba powrócić do kwestii kompetencji sądu powszechnego do samodzielnego rozstrzygania o tym, czy dana nieruchomość lub jej część podpada pod działanie art. 2 ust. 1 lit. e dekretu o reformie rolnej.

Ustawodawca, licząc się z możliwością powstania w praktyce wątpliwości co do tego, czy dana nieruchomość przeszła na własność Skarbu Państwa na podstawie powołanego przepisu, w § 5 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 1 marca 1945 r. w sprawie wykonania dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz. U. Nr 10, poz. 51 ze zm. – dalej: „rozporządzenie wykonawcze”) przewidział, że orzekanie w sprawach, czy dana nieruchomość podpada pod działanie art. 2 ust. 1 lit. e należy w pierwszej instancji do kompetencji wojewódzkich urzędów ziemskich, które orzekają o tym w formie decyzji; od decyzji wojewódzkiego urzędu ziemskiego służy stronom prawo odwołania do Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych. Mając na względzie tę regulację, Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 27 września 1991 r., III CZP 90/91 (OSNCP 1992, nr 5, poz. 72) przyjął, że rozstrzygnięcie, czy dana nieruchomość podpada pod działanie wymienionego przepisu następuje w drodze decyzji administracyjnej. Skoro zaś ustawodawca przyznał kompetencję do orzekania w tej kwestii organom administracji, trzeba przyjąć, że sąd powszechny nie jest uprawniony do jej samodzielnego rozstrzygania. Stanowisko takie Sąd Najwyższy zajmował również w późniejszych orzeczeniach, np. w wyrokach z dnia 28 lipca 2004 r., III CK 296/03 (niepubl.), z dnia 16 listopada 2004 r., III CK 322/04 (niepubl.), z dnia 3 grudnia 2004 r., IV CK 336/04 (niepubl.), z dnia 20 grudnia 2005 r., III CK 350/05 (niepubl.), z dnia 7 czerwca 2006 r., III CSK 64/06 (niepubl.), z dnia 30 stycznia 2007 r., IV CSK 350/06 (M. Prawn. 2007, nr

5, s. 230) i z dnia 8 sierpnia 2007 r., I CSK 172/07 (niepubl.). Podkreślał przy tym, że decyzja administracyjna, z której wynika, iż dana nieruchomość lub jej część podpada pod działanie art. 2 ust. 1 lit. e dekretu o reformie rolnej, wiąże sąd w postępowaniu cywilnym. Stanowisko wyrażone w uchwale z dnia 27 września 1991 r., III CZP 90/91, można zatem uznać w orzecznictwie Sądu Najwyższego za utrwalone.

W latach dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia także w orzecznictwie Naczelnego Sądu Administracyjnego dominował pogląd, że na podstawie § 5 rozporządzenia wykonawczego można w postępowaniu administracyjnym orzekać o tym, czy dana nieruchomość jest w całości lub w części nieruchomością ziemską, a jeżeli nie ma takiego charakteru – czy pozostawała w funkcjonalnym związku z nieruchomością ziemską. Przykładowo można tu wskazać na wyroki Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 28 grudnia 1994 r., II S.A. 250/94 (ONSA 1996, nr 1, poz. 22), z dnia 22 sierpnia 2000 r., IV S.A. 2582/98 (Rejent 2001, nr 12, s. 193), z dnia 19 września 2000 r., IV S.A. 451/00 (niepubl.) i z dnia 22 kwietnia 2004 r., OSK 46/04 (ONSAiWSA 2004, nr 1, poz. 20). Stanowisko to nie było jednak powszechnie przyjmowane w praktyce sądów administracyjnych, dlatego Naczelny Sąd Administracyjny przedstawił wątpliwości co do wykładni § 5 rozporządzenia wykonawczego do rozstrzygnięcia składowi siedmiu sędziów. Rozstrzygając to zagadnienie Naczelny Sąd Administracyjny w składzie siedmiu sędziów w uchwale z dnia 5 czerwca 2006 r., I OPS 2/06 (ONSAiWSA 2006, nr 5, poz. 123) wyjaśnił, że przepis § 5 rozporządzenia wykonawczego może stanowić podstawę do orzekania w drodze administracyjnej o tym, czy dana nieruchomość lub jej część wchodzi w skład nieruchomości ziemskiej, o której mowa w art. 2 ust. 1 lit. e dekretu o reformie rolnej. W uzasadnieniu podkreślił, że spory o własność są wprawdzie sprawami cywilnymi, których rozpoznawanie należy do sądów powszechnych, jednak – z mocy przepisu szczególnego, jakim jest § 5 rozporządzenia wykonawczego – orzekanie o tym, czy dana nieruchomość podpada pod działanie wymienionego przepisu zostało przekazane do kompetencji organów administracji publicznej (art. 2 § 1 i art. 3 k.p.c.). Uchwała ta doprowadziła do ujednolicenia orzecznictwa sądów administracyjnych, wobec czego można stwierdzić, że w orzecznictwie zarówno sądów powszechnych, jak i sądów administracyjnych zgodnie przyjmuje się, że rozstrzygnięcie, czy dana nieruchomość lub jej część nie podpada pod działanie art. 2 ust. 1 lit. e dekretu o reformie rolnej, następuje w drodze decyzji administracyjnej.

Powyższe stanowisko dotyczy rozstrzygnięcia o statusie prawnym nieruchomości położonych w W. o obszarze 2,3578 ha i 0,4504 ha oraz nieruchomości położonej w N. o obszarze 1,3325 ha. Trzeba jednak zauważyć, że w odniesieniu do obu nieruchomości położonych w W. toczyło się postępowanie administracyjne, które decyzją Wojewody X. z dnia 26 lipca 2005 r. zostało umorzone, wobec uznania, że sprawa podlega rozstrzygnięciu przez sąd powszechny.

Przyjęta w procedurze administracyjnej konstrukcja umorzeń postępowania w drodze decyzji administracyjnej powoduje, że stabilność ostatecznej decyzji o umorzeniu postępowania korzysta z tej samej ochrony jak każda inna decyzja. Wzruszenie jej może nastąpić jedynie w jednym z nadzwyczajnych trybów postępowania przewidzianych w kodeksie postępowania administracyjnego, a nowa decyzja w tej samej sprawie wydana w zwyczajnym trybie zawsze musi spotkać się ze skutecznym zarzutem nieważności (art. 156 § 1 pkt 3 k.p.a.; zob. wyroki Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 29 kwietnia 1998 r., I S.A./Gd 1279, niepubl. i z dnia 19 czerwca 2000 r., I S.A./Ka 2247/98, nie publ.). Ostateczna decyzja Wojewody X. o umorzeniu postępowania powoduje zatem konieczność rozpoznania sprawy w odnośnym zakresie przez sąd powszechny w celu uniknięcia negatywnego sporu kompetencyjnego. Ustawodawca, w drodze nowelizacji przepisów kodeksu postępowania cywilnego i kodeksu postępowania administracyjnego, wprowadził z dniem 1 stycznia 2004 r. rozwiązanie, którego celem ma być całkowite wyeliminowanie sporów kompetencyjnych między sądami powszechnymi a sądami administracyjnymi i organami administracji publicznej przez przyjęcie dla potrzeb rozstrzygnięcia danej sprawy właściwości tego organu, do którego strona zwróciła się w ostatniej kolejności. Obowiązujący od dnia 1 stycznia 2004 r. art. 199¹ k.p.c. stanowi, że sąd nie może odrzucić pozwu z tego powodu, że do rozpoznania sprawy właściwy jest organ administracji publicznej lub sąd administracyjny, jeżeli organ administracji publicznej lub sąd administracyjny uznały się w tej sprawie za niewłaściwe. Podobnie art. 66 § 4 k.p.a. przewiduje, że organ nie może zwrócić podania z tej przyczyny, że właściwym w sprawie jest sąd powszechny, jeżeli w tej sprawie sąd uznał się już za niewłaściwy. Z kolei zgodnie z art. 58 § 4 ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. Nr 153, poz. 1270 ze zm.), sąd nie może odrzucić skargi z tego powodu, że sprawa nie należy do właściwości sądu administracyjnego, jeżeli w tej sprawie sąd powszechny uznał się za niewłaściwy.

Ze względu na stanowisko organu administracji publicznej wyrażone w ostatecznej decyzji z dnia 26 lipca 2005 r. trzeba zatem uznać kompetencję sądu

powszechnego do rozstrzygnięcia o tym, czy wskazane w opinii biegłego działki nr 1/37 i 1/38 położone w W. oraz działka nr 26/24 położona w N. podpadają pod działanie art. 2 ust. 1 lit. e dekretu o reformie rolnej.

Wyrażane przez skarżących zastrzeżenia dotyczące politycznych i aksjologicznych uwarunkowań dekretu o reformie rolnej nie mogą prowadzić do odmowy jego stosowania. Zagadnienie dopuszczalności uznawania dekretu o reformie rolnej za źródło powszechnie obowiązującego prawa było już po wejściu w życie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. przedmiotem rozważań zarówno Trybunału Konstytucyjnego, jak i Sądu Najwyższego. W toku rozważań podkreślano, że dekret o reformie rolnej, który wszedł w życie z dniem 13 września 1944 r., doprowadził do zasadniczej zmiany w strukturze własności nieruchomości ziemskich, jego przepisy były stosowane przez sądy i organy administracji, a skutki, jakie wywołał, były następnie respektowane przez ustawodawcę, o czym świadczą nowelizacje tego dekretu oraz ustawowe odesłania do jego unormowań. W konsekwencji, dekret ukształtował stosunki własnościowe, a upływ czasu spowodował, że ukształtowane jego przepisami stosunki prawne nabrały trwałości. Przepisy dekretu o reformie rolnej pozostają zatem w systemie prawa jako podstawa wywołanych przez nie skutków prawnych i są właściwe dla dokonania oceny, czy w konkretnym stanie faktycznym wywołały przewidziane w nich skutki prawne (zob. orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego z dnia 16 kwietnia 1996 r., W 15/95, OTK 1996, nr 2, poz. 13, z dnia 28 listopada 2001 r., SK 5/01, OTK 2001, nr 8, poz. 266 oraz z dnia 24 października 2001 r., SK 22/01, OTK 2001, nr 7, poz. 216, wyroki Sądu Najwyższego z dnia 25 marca 1999 r., III RN 165/98, OSNAPUS 2000, nr 3, poz. 90, z dnia 5 listopada 2002 r., III CKN 273/01, niepubl., z dnia 13 lutego 2003 r., III CKN 1492/00, Biul. SN 2003, nr 7, s. 12, z dnia 24 października 2003 r., III CK 36/02, niepubl., z dnia 26 marca 2004 r., IV CK 188/03, niepubl. oraz z dnia 24 czerwca 2004 r., III CK 536/02, niepubl.). Stanowisko to odnosi się też do pochodzącego od organu o identycznej legitymizacji dekretu o przejęciu lasów, który został co prawda uchylony, lecz nabyte na podstawie jego przepisów prawo własności pozostało w mocy.

Na podstawie wymienionych dekretów, należących do aktów prawnych o charakterze nacjonalizacyjnym, Skarb Państwa z mocy prawa stawał się właścicielem przejętych nieruchomości ziemskich oraz lasów i gruntów leśnych. Artykuł 2 ust. 1 *in fine* dekretu o reformie rolnej stanowił, że wszystkie nieruchomości ziemskie, wymienione w punktach b, c, d i e „przechodzą bezzwłocznie, bez żadnego wynagrodzenia, w całości

na własność Skarbu Państwa” z przeznaczeniem na cele reformy rolnej, a art. 1 ust. 1 dekretu o przejęciu lasów, że lasy i grunty leśne o obszarze ponad 25 ha, stanowiące własność lub współwłasność osób fizycznych i prawnych „przechodzą na własność Skarbu Państwa”. Przytoczone sformułowania nie pozostawiają wątpliwości co do tego, że nabycie przez Skarb Państwa wskazanych w nich nieruchomości ziemskich oraz lasów i gruntów leśnych nastąpiło *ex lege*. Wpis prawa własności na rzecz Skarbu Państwa, którego podstawą w odniesieniu do nieruchomości objętych dekretem o reformie rolnej było, zgodnie z art. 1 ust. 1 dekretu o wpisywaniu w księgach hipotecznych, zaświadczenie wojewódzkiego urzędu ziemskiego, stwierdzające, że nieruchomość ziemska jest przeznaczona na cele reformy rolnej – miał jedynie charakter deklaratoryjny. Taki sam charakter miał wpis prawa własności na rzecz Skarbu Państwa, który w odniesieniu do lasów i gruntów leśnych objętych dekretem o przejęciu lasów dokonywany był, zgodnie z art. 6 ust. 1 tego dekretu, na wniosek właściwej dyrekcji Lasów Państwowych (zob. uchwały Sądu Najwyższego z dnia 27 września 1991 r., III CZP 90/91, OSNCP 1992, nr 5, poz. 72, z dnia 22 kwietnia 1994 r., III CZP 50/94, OSNCP 1994, nr 11, poz. 212, z dnia 27 kwietnia 1994 r., III CZP 54/94, OSNCP 1994, nr 11, poz. 215, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 sierpnia 1995 r., III CRN 34/95, OSNC 1995, nr 12, poz. 184 oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 kwietnia 2005 r., II CK 653/04, OSNC 2006, nr 3, poz. 56).

Ze względu na deklaratoryjny charakter wpisu Skarbu Państwa jako właściciela nieruchomości ziemskich objętych dekretem o reformie rolnej oraz lasów i gruntów leśnych objętych dekretem o przejęciu lasów, nie ma istotnego znaczenia dla rozstrzygnięcia okoliczność, czy wpis prawa własności na rzecz Skarbu Państwa dokonano na podstawie zaświadczenia, o którym mowa w art. 1 ust. 1 dekretu o wpisywaniu w księgach hipotecznych, lub na wniosek, o którym mowa w art. 6 ust. 1 dekretu o przejęciu lasów. W sytuacji, w której następcy prawni właścicieli nieruchomości ziemskich oraz lasów i gruntów leśnych, przejętych na rzecz Skarbu Państwa na podstawie wspomnianych dekretów, dochodzą wydania im części tych nieruchomości oraz odszkodowania, istotne jest bowiem to, czy Skarb Państwa stał się z mocy prawa właścicielem przejętych nieruchomości ziemskich oraz lasów i gruntów leśnych. Nie może zatem odnieść zamierzonego skutku podniesiony przez skarżących zarzut obrazy art. 1 ust. 1 dekretu o wpisywaniu w księgach hipotecznych i art. 6 ust. 1 dekretu o przejęciu lasów przez dokonanie wpisu o zmianie właściciela bez wymaganych dokumentów. Trzeba dodać, że zaświadczenie przewidziane w art. 1 ust.

1 dekretu o wpisywaniu w księgach hipotecznych nie było decyzją administracyjną, a dekret o przejęciu lasów nie przewidywał w odniesieniu do przepisania tytułu własności w księgach hipotecznych żadnych wymagań formalnych.

Kwestią o istotnym znaczeniu dla rozstrzygnięcia jest dokonanie prawidłowej wykładni pojęcia nieruchomości ziemskiej, którym ustawodawca posłużył się w art. 2 dekretu o reformie rolnej. Pojęcie to zostało wprowadzone do polskiego systemu prawa rozporządzeniem tymczasowym Rady Ministrów z dnia 1 września 1919 r. normującym przenoszenie własności nieruchomości ziemskich (Dz. U. Nr 73, poz. 428 ze zm. – dalej „rozporządzenie tymczasowe”). Akt ten nie zawierał jednak definicji pojęcia nieruchomości ziemskiej. Na podstawie delegacji zawartej w art. 11 powołanego rozporządzenia, w dniu 12 września 1919 r. wydane zostały przez Prezesa Głównego Urzędu Ziemskiego i Ministra Sprawiedliwości przepisy wykonawcze, według których za nieruchomości ziemskie w rozumieniu rozporządzenia tymczasowego należało uważać nieruchomości położone poza obrębem miast, z tym że nieruchomości znajdujące się w posiadaniu drobnych rolników, letniskowe, wille podmiejskie, kolonie robotnicze i urzędnicze, mimo że znajdowały się poza obrębem miast, nie miały statusu nieruchomości ziemskich (M. P. Nr 206, s. 1). Rozporządzenie tymczasowe utraciło moc dopiero z dniem wejścia w życie ustawy z dnia 13 lipca 1957 r. o obrocie nieruchomościami rolnymi (Dz. U. Nr 39, poz. 172 ze zm.), jednak zawarta w przepisach wykonawczych do tego rozporządzenia definicja nieruchomości ziemskiej nie miała mocy powszechnie obowiązującej, ponieważ przepisy te zostały ogłoszone nie w Dzienniku Ustaw, a jedynie w Monitorze Polskim (zob. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 2 października 1922 r., I C 174/22, Zb. Orz. SN 1922, poz. 82). Poza tym rozporządzenie tymczasowe nie było w praktyce powszechnie stosowane także z tego względu, że przed unifikacją prawa cywilnego obowiązywały przepisy należące do różnych systemów prawnych. Brak związania wskazanymi przepisami Prezesa Głównego Urzędu Ziemskiego i Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 września 1919 r. uzasadnia odwołanie się przy wykładni użytego w dekrete o reformie rolnej pojęcia nieruchomości ziemskiej, do normatywnego kontekstu systemowego i normatywnych celów reformy rolnej. Uwzględniając te kryteria, Trybunał Konstytucyjny w uchwale z dnia 19 września 1990 r., W 3/89 (OTK 1990, nr 1, poz. 26) wyjaśnił, że nieruchomość ziemska to nieruchomość mająca charakter rolniczy, intencją ustawodawcy było bowiem przeznaczenie na cele reformy rolnej tych nieruchomości lub ich części, które były lub mogły być wykorzystane do prowadzenia działalności wytwórczej w rolnictwie w

zakresie produkcji roślinnej, zwierzęcej i sadowniczej. Stanowisko takie dominuje również w doktrynie i przyjmowane jest także w orzecznictwie Sądu Najwyższego (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 5 listopada 2002 r., III CKN 273/01, niepubl., z dnia 22 kwietnia 2005 r., II CK 653/04, OSNC 2006, nr 3, poz. 56, z dnia 22 kwietnia 2005 r., II CK 247/05, niepubl.). Skład orzekający Sądu Najwyższego podziela pogląd, że pojęcie nieruchomości ziemskiej użyte w art. 2 dekretu o reformie rolnej powinno być interpretowane w sposób funkcjonalny, co musi prowadzić do wniosku, że nieruchomość ziemska to nieruchomość o charakterze rolniczym. Nie zasługuje zatem na aprobatę odmienne stanowisko Sądu Apelacyjnego w tej kwestii, wyrażone *notabene* w sposób arbitralny, bez odniesienia się do kontekstu systemowego. Okoliczność, że na mocy dekretu nowelizującego z dnia 17 stycznia 1945 r. (Dz. U. Nr 3, poz. 9) w art. 2 ust. 1 dekretu o reformie rolnej skreślono wyrazy „o charakterze rolniczym” nie ma przesądzającego znaczenia, gdyż skutki prawnorzeczowe dekretu o reformie rolnej zostały jednorazowo „skonsumowane” w dniu 13 września 1944 r. Dekret nie dawał natomiast podstaw do przejmowania nieruchomości w przyszłości (zob. uchwałę Trybunału Konstytucyjnego z dnia 16 kwietnia 1996 r., W 15/95, OTK 1996, nr 2, poz. 13). Za trafny uznać trzeba zatem podniesiony przez skarżących zarzut naruszenia art. 2 ust. 1 dekretu o reformie rolnej przez przyjęcie, że przepis ten obejmował także te nieruchomości, które nie miały charakteru rolniczego.

Problematyka własności lasów i gruntów leśnych została uregulowana w odrębnym akcie prawnym; był nim dekret o przejęciu lasów, który wszedł w życie z dniem 27 grudnia 1944 r. Można zatem przyjąć, że dekret o reformie rolnej nie dawał podstaw do przejęcia na rzecz Skarbu Państwa nieruchomości objętych przepisami dekretu o przejęciu lasów. W szczególności należy zwrócić uwagę na art. 1 ust. 3 lit. b tego dekretu, zgodnie z którym nie przechodziły na własność Skarbu Państwa lasy i grunty leśne podzielone prawnie lub faktycznie przed dniem 1 września 1939 r. na parcele nie większe niż 25 ha, stanowiące własność osób fizycznych, których grunty nie są objęte przepisami art. 2 ust. 1 lit. e dekretu o reformie rolnej. Treść tego przepisu w części należałoby uznać za zbędną, gdyby przyjąć, że kompleksy leśne stanowiące własność osób będących właścicielami gruntów objętych przepisami dekretu o reformie rolnej były także objęte przepisami wymienionego dekretu. Lasy należące do osób fizycznych i prawnych w dniu 27 grudnia 1944 r. stały się zatem z mocy prawa własnością Skarbu Państwa, jeżeli spełnione były przesłanki określone w dekreście o przejęciu lasów. Odnosiło się to także do lasów stanowiących część majątków ziemskich

podlegających przepisom dekretu o reformie rolnej. Za nieprzekonujący trzeba uznać tym samym pogląd Sądu Apelacyjnego, że lasy i grunty leśne, stanowiące część majątków ziemskich w W. i N., przeszły na własność Skarbu Państwa na podstawie dekretu o reformie rolnej.

Żądanie zobowiązania pozwanej Agencji Nieruchomości Rolnych do wydania skarżącym A. D. i K. N. nieruchomości położonych w W. o obszarze 2,3578 ha i 0,4504 ha, a skarżącym A. D., K. N. i M. K.-F. nieruchomości położonej w N. o obszarze 1,3325 ha, podobnie jak żądanie ustalenia, że właścicielami tychże nieruchomości w W. są skarżący A. D. i K. N. po ½ części, a nieruchomości w N. – skarżący A. D. w 3/8, K. N. w 3/8 i M. K.-F. w 2/8 części, oparte było na twierdzeniach, że wymienione nieruchomości nie podlegały przejęciu na cele reformy rolnej, ponieważ nie były związane funkcjonalnie z nieruchomością ziemską o charakterze rolniczym. Zmieniając wyrok Sądu pierwszej instancji i oddalając powództwo o ustalenie Sąd Apelacyjny powołał się na brak interesu prawnego, o którym mowa w art. 189 k.p.c., w żądaniu odnośnego ustalenia. Skarżący nie wskazali na naruszenie tego przepisu, wobec czego skarga kasacyjna dotycząca tej części zaskarżonego wyroku nie mogła odnieść zamierzonego skutku.

Nie można natomiast odmówić racji zarzutom skarżących, że w zakresie skierowanego przeciwko pozwanej Agencji Nieruchomości Rolnych żądania wydania nieruchomości o obszarze 2,3578 ha i 0,4504 ha w W. i o obszarze 1,3325 ha w N. nie poczyniono dostatecznych ustaleń pozwalających na ocenę zasadności tego żądania. Sąd Apelacyjny dokonał odmiennej wykładni pojęcia nieruchomości ziemskiej, w związku z czym uznał eksponowanie rolniczego charakteru nieruchomości ziemskich i wiązanie z tym istotnych skutków w zakresie objęcia ich przepisami dekretu o reformie rolnej za chybione. Założenie takie nie mogło pozostać bez znaczenia dla oceny twierdzeń skarżących, według których zespoły dworsko – parkowe oraz gorzelnia stanowiły wyodrębnione kompleksy, nie związane z prowadzeniem produkcji rolnej.

Trybunał Konstytucyjny w powoływanej już uchwale z dnia 19 września 1990 r., W 3/89, stanął na stanowisku, że zakres przedmiotowy art. 2 ust. 1 dekretu o reformie rolnej nie obejmuje tych nieruchomości ziemskich lub ich części, które przed dniem 1 września 1939 r. zostały rozparcelowane z przeznaczeniem na działki budowlane, po uprzednim zatwierdzeniu projektu parcelacji przez właściwy organ administracji państwowej i z tego względu utraciły charakter nieruchomości ziemskich. Za podstawowe kryterium, decydujące o zmianie przez część nieruchomości ziemskiej takiego charakteru, uznał przy tym wyodrębnienie prowadzące do utraty funkcjonalnego

związku tej części nieruchomości z prowadzeniem produkcji rolnej. Odwołując się do art. 2 ust. 2 dekretu o reformie rolnej, Trybunał Konstytucyjny podkreślił, że wyodrębnienie prawne lub fizyczne części nieruchomości ziemskich, skutkujące utratą przez nie takiego charakteru ze względu na zmianę przeznaczenia gruntów i wyłączające takie grunty spod działania dekretu o reformie rolnej, musiało nastąpić przed dniem 1 września 1939 r.

Podzielając przedstawiony kierunek wykładni, przyjęty również przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 22 kwietnia 2005 r., II CK 247/05 (niepubl.), trzeba stwierdzić, że w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku brak dostatecznych ustaleń umożliwiających dokonanie oceny, czy objęte żądaniem wydania części nieruchomości ziemskich, wchodzących w skład majątków W./W. oraz N., zostały przed dniem 1 stycznia 1939 r. wyodrębnione w takim stopniu, że ze względu na zmianę przeznaczenia gruntów utraciły charakter nieruchomości ziemskich. Chodzi tu o wyodrębnienie fizyczne, gdyż skarżący, na których spoczywał ciężar wykazania, że objęte żądaniem części nieruchomości utraciły charakter nieruchomości ziemskich, nie powoływali się na wyodrębnienie prawne.

O prawidłowym zastosowaniu prawa materialnego można mówić dopiero wówczas, gdy ustalenia stanowiące podstawę wydania zaskarżonego wyroku pozwalają na ocenę tego zastosowania. Brak stosownych ustaleń uzasadnia zatem zarzut naruszenia prawa materialnego przez niewłaściwe jego zastosowanie (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 marca 2003 r., V CKN 1825/00, Izba Cywilna 2003, nr 12, s. 46). Z tych względów podniesiony przez skarżących zarzut naruszenia art. 2 ust. 1 dekretu o reformie rolnej przez przyjęcie, że nieruchomości objęte skierowanym przeciwko Agencji Nieruchomości Rolnych żądaniem wydania przeszły na własność Skarbu Państwa, trzeba uznać za uzasadniony. Dlatego też Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 i art. 108 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c. uchylił zaskarżony wyrok w części zmieniającej wyrok Sądu pierwszej instancji i oddalającej powództwo o zobowiązanie pozwanej Agencji Nieruchomości Rolnych do wydania nieruchomości o obszarze 2,3578 ha i 0,4504 ha położonych w W. oraz nieruchomości o obszarze 1,3325 ha położonej w N. i w tym zakresie przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego. Ponieważ rozstrzygnięcie to podyktowane było brakiem ustaleń pozwalających na ocenę prawidłowości zastosowania art. 2 ust. 1 dekretu o

reformie rolnej, rozważanie pozostałych zarzutów dotyczących odnośnych nieruchomości trzeba uznać za przedwczesne.

Pozostałe wnioski skargi kasacyjnej oraz wspierające je zarzuty są pozbawione uzasadnionych podstaw. Skarżąca M. K.-F., kwestionując zaskarżony wyrok w części oddalającej jej apelację od wyroku Sądu pierwszej instancji, nie przytoczyła przekonujących argumentów, które mogłyby przemawiać za wyłączeniem nieruchomości o obszarze 363,47 ha, obejmującej budynki gospodarcze, pola uprawne i łąki położone w N., spod działania art. 2 ust. 1 dekretu o reformie rolnej. Nie przytoczyła też argumentów przemawiających za wyłączeniem gruntów leśnych o obszarze 73,55 ha spod działania art. 1 ust. 1 dekretu o przejęciu lasów. Trzeba podkreślić, że osoba zainteresowana nie jest pozbawiona możliwości obrony przez wykazanie, że w odniesieniu do konkretnej nieruchomości przejęcie własności nie nastąpiło, dlatego że nieruchomość ta nie odpowiadała przesłankom określonym w art. 1 ust. 1 dekretu o przejęciu lasów (zob. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 27 kwietnia 1994 r., III CZP 54/94, OSNCP 1994, nr 11, poz. 215). Przejęcie nieruchomości na własność Skarbu Państwa zarówno na podstawie art. 2 ust. 1 dekretu o reformie rolnej, jak i art. 1 ust. 1 dekretu o przejęciu lasów nastąpiło – o czym była już mowa – bez żadnego wynagrodzenia. Za nieuzasadnione uznać zatem należy żądanie zasądzenia odszkodowania za przejęcie nieruchomości wchodzących w skład majątku N.

Zarzut naruszenia zasady równości obywateli wobec prawa przez przejęcie na cele reformy rolnej nieruchomości ziemskich o obszarze przekraczającym 100 ha powierzchni ogólnej, a nie jedynie nadwyżki ponad 100 ha, nie może odnieść zamierzonego skutku, ponieważ sąd nie ma kompetencji do uznania bezprawności dekretu o reformie rolnej (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 24 października 2003 r., III CK 36/02, niepubl. i z dnia 24 czerwca 2004 r., III CK 536/02, niepubl.).

Z powyższych względów Sąd Najwyższy w pozostałej części skargę kasacyjną oddalił jako pozbawioną uzasadnionych podstaw (art. 398¹⁴ k.p.c.).